

Studiul are un caracter de „Semnal” și preliminar întocmirii unor studii de specialitate bazate pe o analiză multi-criterială (valoare arhitecturală, istorică, urbanistică, etnografică, memorială ș.a.), care să stabilească o ierarhizare printr-un sistem cuantificabil plecând de la macrounități teritoriale (microzonare) și propuneri pentru instituirea zonelor protejate (material, local).

„Bazinul Dunării de Jos” a alcătuit, din cele mai vechi timpuri, o singură lume. Contaminați mai întâi de cultura elină și mai târziu de cea latină, autohtonii au fost influențați, și la rândul lor au influențat, dând naștere *romanismului dunărean*, diferit de cel al altor zone europene¹. Bazinul Dunării de Jos a format puntea de legătură între Bizanț și Europa centrală, între nordul și sudul continentului, pe *culoarele culturale*² ale acestui spațiu geografic în care au luat naștere principatele române. Istoria bisericească a românilor – afirma Nicolae Iorga – se constituie din neconținutul joc de înrăuriri culturale, de mișcări în domeniul ideilor, de schimbări de conștiință, de colaborare pe tărâm cultural³. Afirmările de mai sus pot fi extinse asupra întregii societăți, asupra întregii producții de bunuri materiale și spirituale. În decursul veacurilor, Dunărea nu a fost nicicând o stavilă, circulația persoanelor și a ideilor s-a făcut continuu; țările române, aparținente acestei zone au fost într-un permanent contact cu provinciile sud-dunărene; loc de azil, de speranță și de naștere a conștiinței naționale a popoarelor care după secolul al XIV-lea fuseseră înglobate în Imperiul Otoman.

În cele ce urmează ne vom referi la o perioadă a istoriei principatelor române: sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Trei caracteristici ale secolului al XVIII-lea au marcat semnificativ arhitectura din Țara Românească, cu precădere în zona de la vest de Olt.

¹ Vasile Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, București, 1972, p. 155.

² Vezi Răzvan Teodorescu, *Drumuri către ieri*, București, 1992, p. 76–105.

³ Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, București, 1929, vol. I, p. 7.

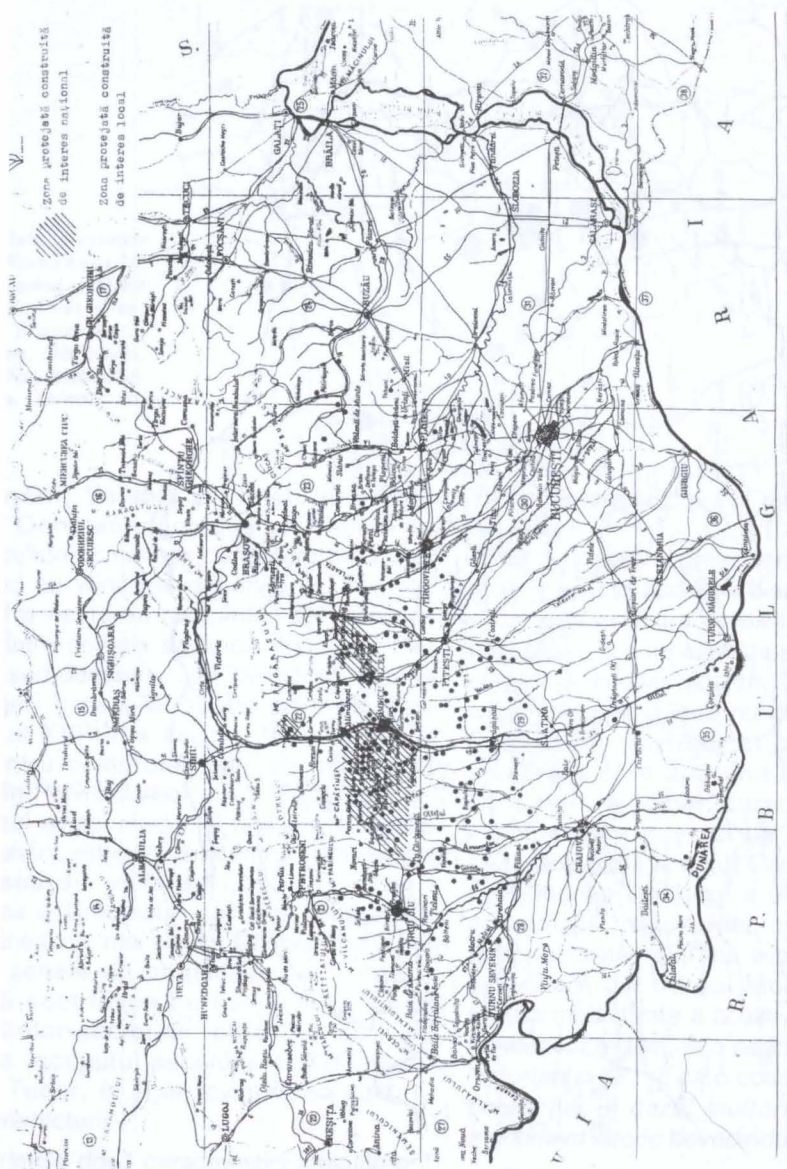
*Cea dintâi, este permanenta nesiguranță provocată de dese schimbări de domni și de mai dese năvăliri ale cetelor prădalnice pornite din pașalăcurile din sudul Dunării; stare de nesiguranță care a determinat fortificarea multor curți boierești și zidirea mai ales în Oltenia de noi clădiri cu caracter defensiv – *culele*.

*Cea de a doua caracteristică a secolului al XVIII-lea o reprezintă apariția unei păтури țărănești înstărite, a unor comunități rurale și orășenești independente de marile latifundii – negustori, meseriași slujbași ai ocârmuirii – a căror vitalitate s-a manifestat prin citorirea unui număr mare de biserici de târg și satești. Pictura exterioară a celor peste 200 de biserici din zona colinară a Valahiei înfățișează Apostoli, Filozofi, Sibile, personaje și pilde din cărțile populare care circulau în această epocă. Mai mult chiar, vechi biserici sunt înveșmântate – asemeni celor nou-construite – cu motive vegetale ce alcătuiesc uneori decorații luxuriante.

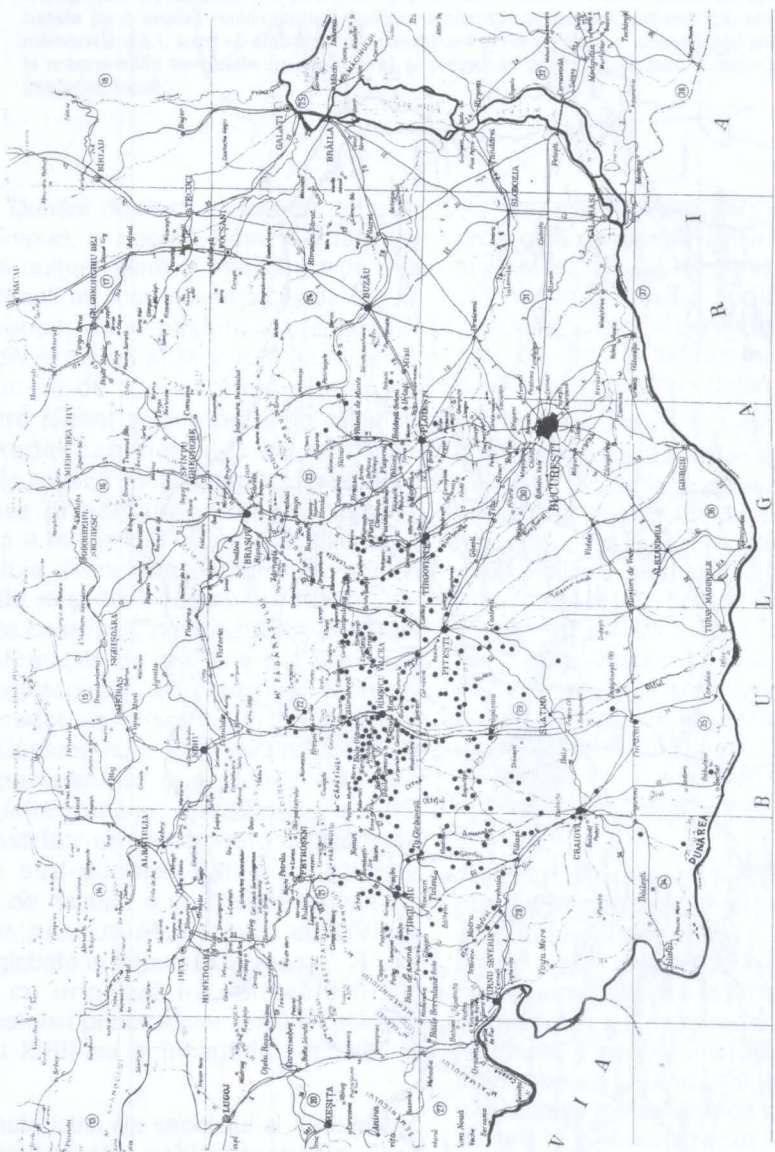
*Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe plan cultural se manifestă o tot mai mare emancipare de sub tutela bisericii și a culturii orientale. Se poate vorbi despre o laicizare a societății românești, despre o orientare spre lumea occidentului, despre trezirea conștiinței naționale a popoarelor oprimate. Pătrunderea noului spirit umanist, al culturii franceze, în principatele extracarpatiche s-a făcut – după cum afirma în secolul trecut Pompiliu Eliade⁴ – dinspre Transilvania și indirect dinspre Rusia și capitala Imperiului Otoman.

Totodată, răstimpul la care ne referim poate fi socotit o perioadă de manifestare prin excelență a legăturilor culturale din zona Dunării de Jos. În timp ce pentru teritoriile din

⁴ Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România*, București, 1982.

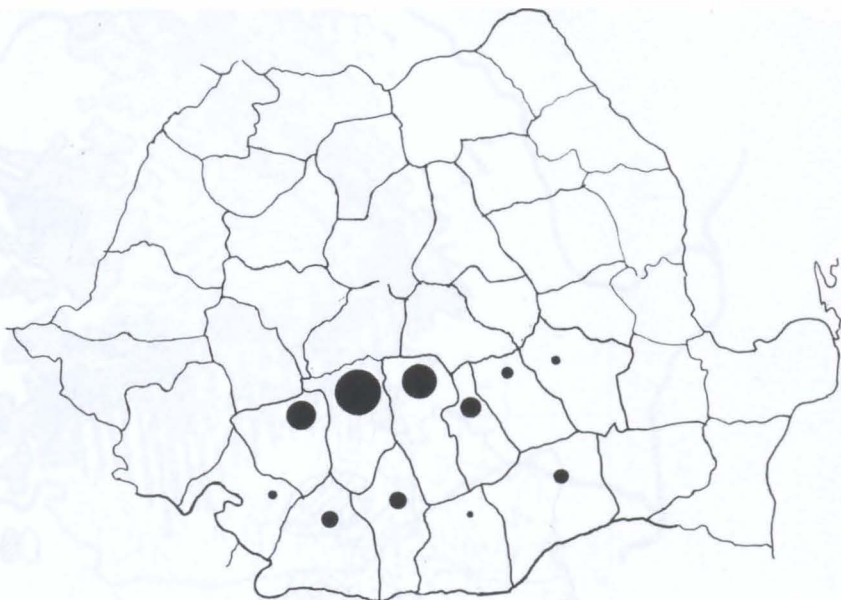

Repartizarea bisericilor cu pictură exterioră din Țara Românească.
(Cf. inventarului – A. Paleolog).

Propuneri pentru instituirea unor zone protejate de interes național și local. (L. Brătuleanu)

Bisericile pictate la exterior din Țara Românească. Repartiția în cadrul unităților teritoriale administrative. Repartizare procentuală, județele: Argeș, Dâmbovița, Dolj, Gorj, Ilfov, Mehedinți, Olt, Prahova, Teleorman, Vâlcea.

sudul Dunării, Valahia a constituit după cucerirea Constantinopolului un centru de iradiere a culturii românești de factură bizantină, dinspre sud au venit cei prizonieri, cei care au lucrat pentru nașterea mișcărilor de eliberare națională. Între aceștia un aport important l-au avut vlahii sud-dunăreni, mai ales după valurile de distrugeri care s-au abătut spre sfârșitul secolului al XVIII-lea asupra Moscopolei – marele centru comercial, bancar, cultural al acestora din Peninsula balcanică. Păstrători, pe tot parcursul evului mediu, a relațiilor cu malul stâng al Dunării, refugiați din centrul Greciei, din Albania, sau din văile apropiate Dunării – precum cea a Timocului –, valahii refugiați în Țara Românească, mai ales în Oltenia, dar și cei rămași în zonele de obâșie, par a fi avut o importantă contribuție nu numai la grăbirea transformărilor societății românești care au culminat la începutul secolului al XIX-lea cu zavera lui Tudor, ci și la revigorarea culturii, artelor, a arhitecturii.

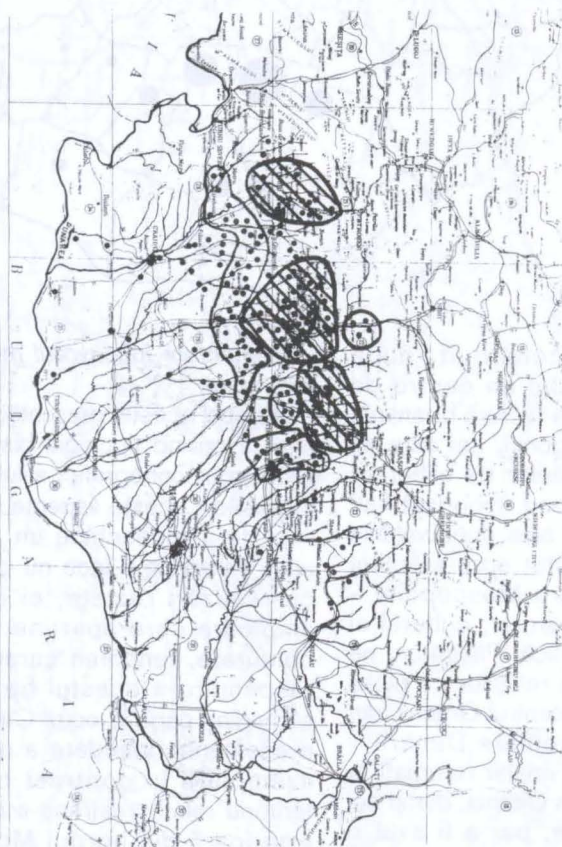
Dacă primele două caracteristici amintite pot fi socotite a fi determinat comanda socială a unor programe arhitecturale ce au căpătat în epocă și în zona studiată o largă răspândire, constanta relație cu dublu sens între nordul și sudul Dunării este desigur cea care condus la rezolvări arhitecturale simțitor influențate de lumea balcanică – *pitoreștile cule și bisericile*

înveșmântate în covorul multicolor al picturilor exterioare.

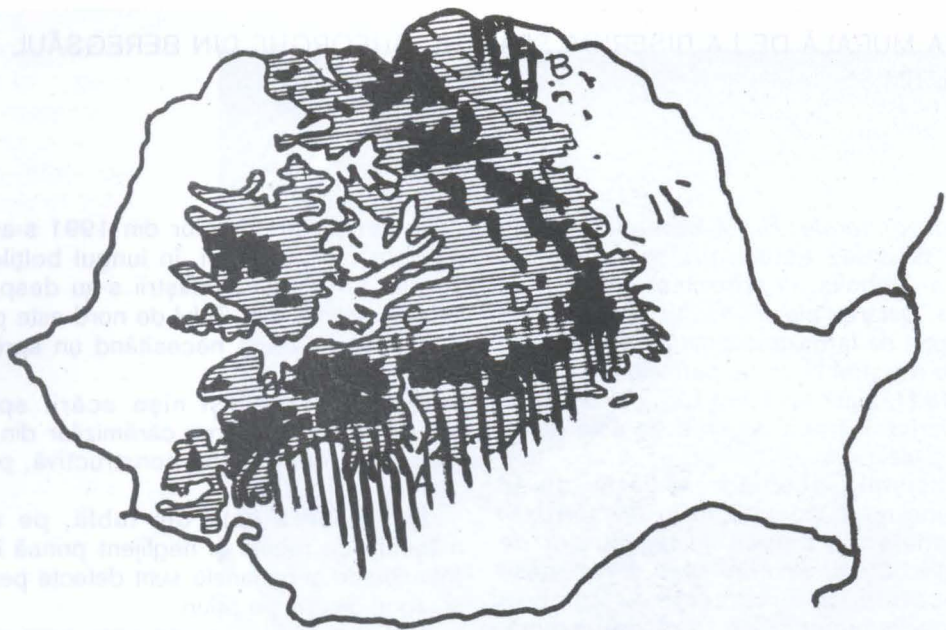
Scopul acestei prezentări nu este de a face o analiză privind tipologia bisericilor amintite, sau programul iconografic, stilul, relația cu alte școli naționale – aceste aspecte sunt deja cunoscute⁵ – ci de a redeschide un „dosar” pe nedrept uitat. Avem de-a face nu cu o artă minoră sau cu realizări răzlețe, ci cu un fenomen de amploare care aparține unei perioade clar conturate, fenomen caracterizat prin marea răspândire a acestui tip de construcții din Mehedinți până la cotul Carpaților. Existența pe o asemenea întindere a unui număr mare de exemplare în contrast cu gruparea pe un teritoriu relativ restrâns a bisericilor cu pictură exterioară din nordul Moldovei), precum și redușta mediatizare a acestei categorii de edificii conduce, credem, la o nedreaptă minimalizare a importanței lor, și, ca o consecință – *insuficienta protecție, în cazul multora simplul statut de monument istoric dovedindu-se ineficient.*

Pentru salvarea, reabilitarea și punerea în valoare a acestui segment al istoriei arhitecturii

⁵ Andrei Paleolog, *Câteva argumente în favoarea conservării și restaurării picturii murale exterioare din Țara Românească*, în „Revista muzeelor și monumentelor – Monumente istorice și de artă”, nr. 1/1983, p. 84; idem, *Biserici din Țara Românească cu pictură exterioară*, București, 1984.

Legendă:
 - Drumuri naționale
 - Drumuri județene
 - Drumuri comunale
 - Drumuri forestiere
 - Drumuri de interes local
 - Drumuri de interes regional
 - Drumuri de interes național

Ariile de răspândire a bisericilor cu pictură exterioară din România:

A. Țara Românească. B. Moldova de nord. C. Zona Mărginimii. D. Zona Făgărașului și Bârsei.

românești – bisericile cu pictură murală exterioară din zona colinară extracarpatică – trebuie inițiat un PROIECT elaborat la o scară macrozonală prin instituirea unei categorii de zone protejate de interes național.

Se propun următoarele etape pentru elaborarea unui plan de intervenție la nivel teritorial:

- Inventarierea și clasificarea fondului actual;
- Expertizarea cu evaluarea măsurilor necesare pentru protecție și restaurare;
- Delimitarea zonelor cu o mai mare densitate a acestui tip de construcții;
- Stabilirea ariilor de existență a unor subcategorii pe baza unei analize multicriteriale care să aibă în vedere valoarea istorică, valoarea arhitecturală, valoarea urbanistică, valoarea etnografică, valoarea memorială;
- Selectarea zonelor susceptibile a fi protejate, zone care prin valoarea monumentelor justifică stabilirea unui regim juridic special de protecție și de punere în valoare;
- Propuneri pentru instituirea zonelor protejate la nivel teritorial, zonal, local (în baza analizelor multicriteriale și a ierarhizării);
- Stabilirea unui „protector” administrativ;
- Mediatizarea la nivel corespunzător valoric;
- Introducerea în circuitul turistic.

Mai mult chiar, anumite zone, sau bisericile cu pictură exterioară din zona colinară

subcarpatică în totalitatea lor, pot fi propuse pentru luarea în evidență UNESCO.

*
* *

Două motive mi-au dictat această expunere:

* Neluarea în seamă de către specialiști a unor realizări arhitecturale socotite prea recente pentru a fi privite ca valoroase – este vorba în genere de arhitectura ultimelor două secole, în care se încadrează și bisericile amintite – gravă eroare a cercetărilor primei jumătăți a veacului nostru și care pare să se perpetueze și astăzi cu grave consecințe. A ignora aceste mărturii, înseamnă a elimina două secole din istoria României.

* Cel de-al doilea motiv este constatarea scăderii numărului bisericilor amintite, a procesului de ștergere a stratului de pictură – podoabă a pridvorului, a registrului superior al fațadei sau întregii construcții. Sunt cunoscute mai multe cazuri de dispariție a picturilor de pe fațadele bisericilor din: Șirineasa, Lainici, Vladimiro (Oltenia), Biserica cu Sfinți (București).

Suntem în ceasul al XII-lea!

18 martie 1995

LIVIU BRĂTULEANU